

Madencilik'in yerel ekonomilere katkısı ve bazı sektörlerle karşılaştırmalı analizi: Balıkesir örneği

Abdülkerim PEKİN*

Balıkesir Üniversitesi BMYO Madencilik ve Maden Çıkarma Bölümü, Çağış Kampüsü, Balıkesir

Geliş Tarihi (Received Date): 22.06.2016

Kabul Tarihi (Accepted Date): 22.09.2016

Özet

Madencilik, insanoğlunun ilk uğraş alanıdır. İnsanoğlunun kayaçları tanınması ve işlenmesi, onun mineralleri ve madenleri de tanımaya ve işlenmesine giden yolu da açmıştır. Madencilik sektörü, Türkiye'nin sanayileşmesi, kalkınması, refah düzeyinin artması ve istihdam için tartışılmazdır. Bu çalışmada, 2004–2014 yılları için Balıkesir İli madencilikinin tarım ve sanayi sektörleri ile karşılaştırmalı bir analizi yapılmıştır. Balıkesir İli, jeolojik yapısı itibarı ile farklı maden yataklarına ve bazı madenlerde dünya ve Türkiye için zengin bir potansiyele sahiptir. Ancak, Balıkesir maden ürünleri ihracat oranı 11 yıl süresince yaklaşık lineer olarak azalmış, % 22.23'den % 6.08'e düşmüştür. Türkiye maden ihracatı içerisinde Balıkesir'in yeri 2004 yılında % 2.73 seviyesinden 2014 yılına kadar sürekli düşme göstererek % 0.72 seviyesine inmiştir. Ayrıca, aynı yıllar için Balıkesir maden ihracatı, Türkiye maden ihracatı artış oranının altında gerçekleşmiştir.

Anahtar kelimeler: Balıkesir, maden, ekonomi, ihracat

Contribution of mining to local economies and its comparative analysis with respect to some sectors: Balıkesir example

Abstract

Mining is the first struggle of mankind in the field. Mankind's recognition and processing of rocks opened the avenue towards the processing and recognition of minerals. Mining industry is unquestionably one of the most important sectors contributing to industrialization, development, welfare and employment of Turkey. In this study, a comparative analysis of mining to agriculture and industry between 2004 and 2014 was conducted. With its special geology, Balıkesir county possesses various

* Abdülkerim PEKİN, apekin@balikesir.edu.tr, Tel: (266) 612 12 09

mineral deposits and has a rich potential of some mines both for Turkey and for the world. Mining products of Balıkesir, however, have linearly decreased over the past 11 years and dropped from 22.23 % to 6.08 %. Balıkesir's share in the Turkish mine export has dropped to 0.72 % in 2014 from 2.73 % in 2004. Mining export rate of Balıkesir for the abovementioned years has been lower than that of Turkey average.

Keywords: Balıkesir, minerals, economy, export

1. Giriş

Madencilik, insanoğlunun ilk uğraş alanıdır. Tarih sahnesinde yerini alan insan, karnını doyurmak için avlanmak veya vahşi hayvanlardan korunmak için taşlardan; taş baltalardan ve taş mızraklardan yararlanmışır. Balta ve mızrağa uygun kayaçların tespiti, o kayaçların sökülmesi veya eldesi, daha sonra kayaçların ihtiyaçlara uygun şekillendirilmesi dünyada ilk madencilik faaliyetleridir. İnsanoğlunun tarım faaliyetleri, madencilik faaliyetlerinden sonra başlamış ve madencilığe bağlı olarak gelişmiştir. Toprağın işlenmesi veya hasat için gerekli kesici aletler taşlardan yapılmıştır. Burada belirtmelidir ki, insanoğlu ihtiyacına uygun kayacı tespit etme ve kayacın materyal özelliklerine göre onu işleyebilme bilgi ve becerilerine de kazanmış bulunuyordu. Bu durum, insanoğlunun beyinsel ve fiziksel gelişiminin de temeli kabul edilebilir.

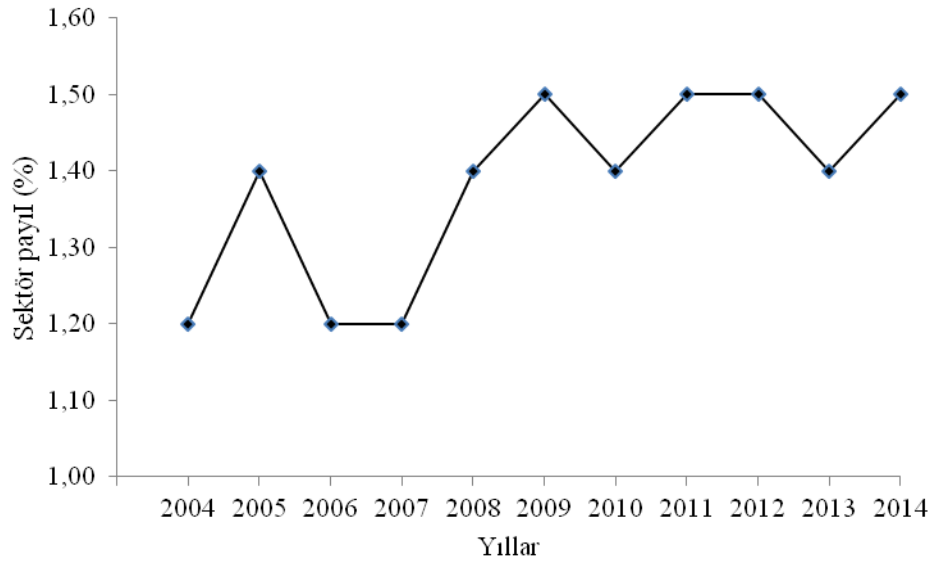
İnsanoğlunun kayaçları tanınması ve işlenmesi, onun mineralleri ve madenleri de tanınmasına ve işlenmesine giden yolu da açmıştır. İnsanoğlunun kayaçlardan sonra toprağı ve madenleri şekillendirmesi, onları kullanması yaşamın kolaylaşmasını ve insanın diğer canlılardan ayrılmasını, her geçen gün daha ileri, rahat ve güvenli bir ortama doğru gelişmesini sağlamıştır.

Madencilikteki gelişmeler, insan hayatında tarımdan sonra ticaretin yer almasını ve ticaretin tanımlanmasını sağlamıştır. Tarihte, Sard (Manisa)'da basılan altın para, ticareti bir sektör haline getirmiştir. Diğer taraftan, modern ve teknoloji çağlarının temeli olan sanayi devrimi, madencilik sektörünün bir ürünü ve devamıdır. Avrupa'da kömür ve demir madenleri, onların işlenmesi ve doğrudan ya da yarı işlenmiş/işlenmiş ürünlerinin kullanılması insanoğlu için bir dönüm noktasıdır. Madenler, tarım ve ticaret sektörlerinden sonra sanayi sektörünün doğmasını da sağlamıştır.

Madencilik sektörü, Türkiye'nin sanayileşmesi, kalkınması, refah düzeyinin artması ve istihdam için tartışılmazdır. Diğer taraftan, bölgesel kalkınma ve Balıkesir için de madenlerin önemi büyüktür. Balıkesir İli, jeolojik yapısı itibarı ile farklı maden yataklarına ve bazı madenlerde dünya ve Türkiye için zengin bir potansiyele sahiptir. Balıkesir sınırları içerisinde bor, mermer, kaolen, bentonit, halloysit, manyezit, perlit, talk, vollastonit, altın, gümüş, bakır, çinko, antimuan, manganez, demir, krom, civa, ametist, zeolit ve linyit önemli yeraltı kaynaklarıdır [1]. Bu çalışmada, Balıkesir madenlerinin il ekonomisindeki yeri, sanayi ve tarım sektörleri ile karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir.

2. Türkiye madencilik sektörü ve Balıkesir ilinin durumu

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte sanayileşme hedefleri belirlenmiş ve sanayileşmenin temel hammadde kaynağı olan madencilik sektörüne özel önem verilmiştir. 1930'lu yıllardan itibaren altın ve kömür aramaları, su ve arama sondajı çalışmaları başlamıştır. Ancak, günümüze kadar geçen süreçte madencilığe dayalı sanayileşmenin istenilen seviyeye geldiğini söylemek zordur. Ülkemizde, madencilğin Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) içindeki payı, Cumhuriyet'in ilk yıllarında % 30 iken, 1960'lı yıllarda bu oran % 5 kadardır. Madencilik sektörünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içindeki payı 2004 yılında % 1.2, 2014 yılında % 1.5 olarak gerçekleşmiştir (Şekil 1). 2011 yılı verilerine göre, madencilğin GSMH içindeki payı Almanya ve ABD'de % 4, Kanada'da % 7.5, Avusturalya'da % 8.7 oranındadır [2].

Şekil 1. GSYH içindeki madencilik sektör payı [3].

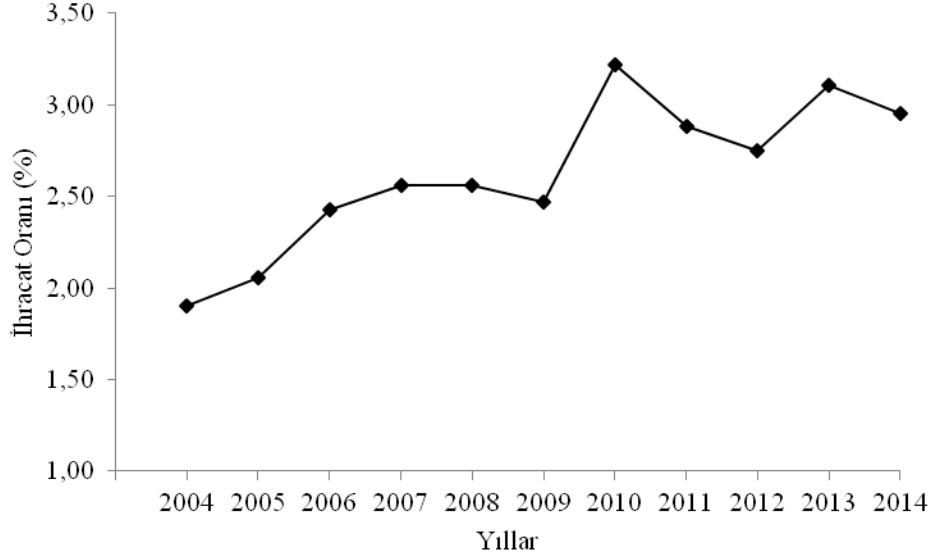
2004-2014 yılları arasındaki maden ihracatının toplam ihracat içindeki payı incelendiğinde, maden ihracatının toplam ihracat içindeki payı 2004 yılında % 1.9'dan başlayarak 2010 yılına kadar artış göstererek % 3.22'ye yükselmiştir. 2010 yılından 2014 yılına kadar da yaklaşık % 3 oranında devam etmiştir. Maden ihracatının toplam ihracat içindeki payının 2004'den 2014 yılına kadar geçen son 11 yılda 1 puan kadar arttığı Şekil 2'de görülmektedir [4].

Türkiye'nin ihraç ettiği başlıca madenler mermer ve doğal taşlar, bor konsantreleri ve ürünleri, krom, sodyum feldspat, manyezit, bakır, kurşun, çinko, demir, alçı, barit ve pomza sayılabilir [5-6]. 2014 yılında Türkiye maden ihracatının en çok gerçekleştiği ilk 10 ülke arasında sırası ile Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Belçika, İtalya, Irak, Suudi Arabistan, Hindistan, İspanya, Rusya Federasyonu ve Hollanda yer almaktadır [7].

3. Balıkesir madencilik potansiyeli ve ekonomik durumu

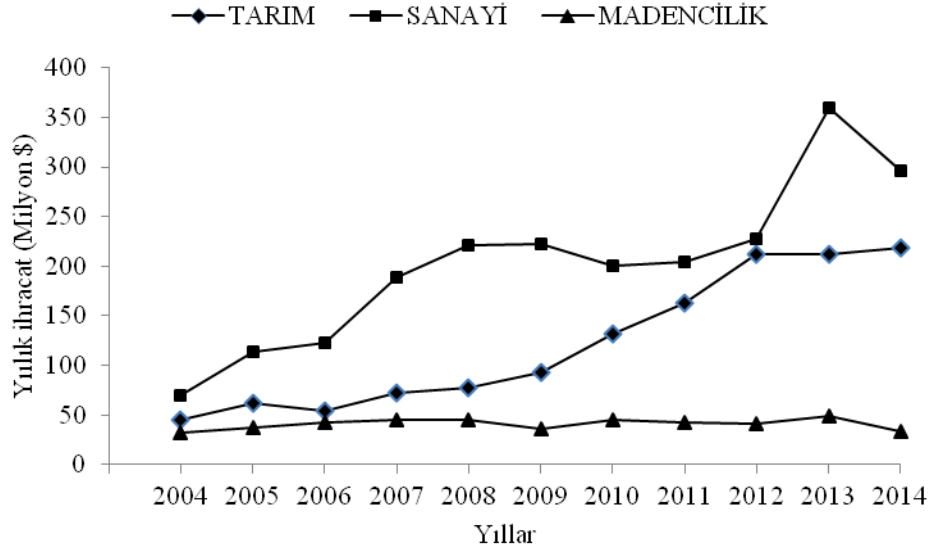
Balıkesir, Türkiye'de zengin yeraltı kaynaklarına sahip birkaç ilinden biridir. Balıkesir'de, dünyada ticareti yapılan madenlerin 37'si bulunmaktadır. Kolemanit

minerali rezervleri açısından Dünya'nın en büyük bor yatağı Bigadiç'tedir. Mermere ismini veren ve antik dönemlerden günümüze kadar mermer üretiminin devam ettiği Marmara Adası, Balıkesir il sınırları içerisinde. Türkiye'nin, modern anlamda bilinen ilk mermer fabrikası 1912'de Marmara Adası'nda faaliyete geçmiştir.

Şekil 2. Türkiye maden ihracatının toplam ihracat içindeki payı (2004-2014)

Metalojenik bir bölgede yer alan Balıkesir'de altın, gümüş, antimuan, civa, bakır, kurşun, çinko, demir, manganez, krom gibi madenlerin yanı sıra ekonomik değeri yüksek yarı kıymetli süs taşları ve linyit kömürleri rezervleri ve üretimleri bulunmaktadır [8-9].

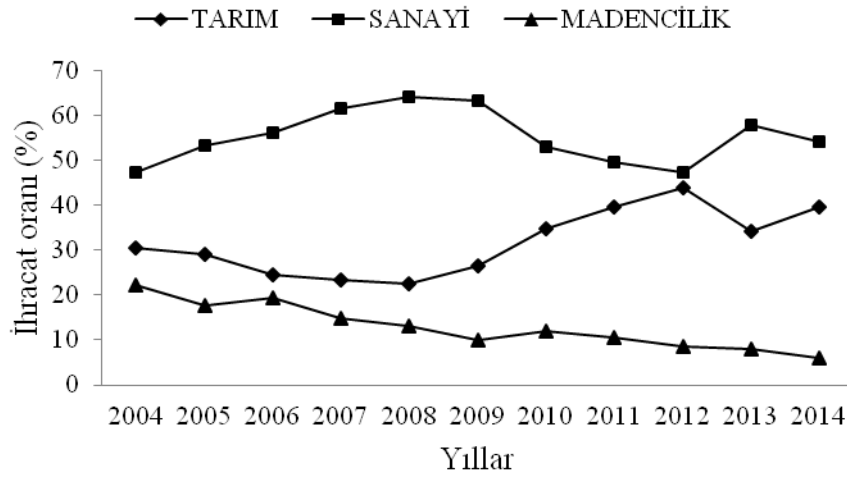
Şekil 3. Balıkesir ili sektörel ihracat miktarları

2004-2014 yılları arasında Balıkesir maden, sanayi ve tarım ürünleri ihracatı Şekil. 3'te verilmiştir. 2009 yılı hariç, madencilik sektörü sürekli artış göstermiştir. 2004 ve 2014 yılı verilerine göre, tarım ürünleri 173,148,000 \$, sanayi ürünleri ihracatı 227,134,000 \$ ve maden ürünleri ihracatı 602,000 \$ artmıştır. Üç sektörün 2004 ve 2014 yılları ihracat

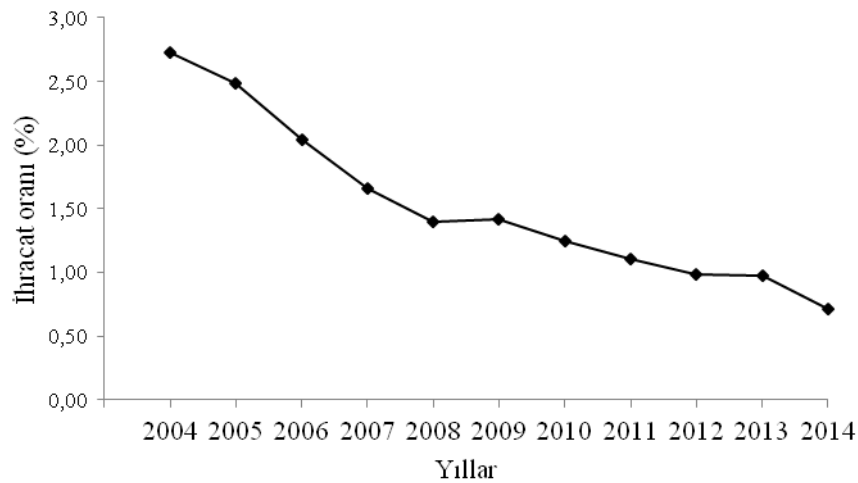
artış hızı tarım için % 386, sanayi için % 326 ve madencilik için % 2 olarak gerçekleşmiştir [10].

2004-2014 yılları arasında Balıkesir İli toplam ihracatı içindeki maden, sanayi ve tarım ürünlerinin ihracat oranlarının değişimi Şekil 4'teki gibi gerçekleşmiştir. Maden ürünleri ihracat oranı % 22.23'den % 6.08 seviyesine kadar sürekli düşüş eğilimi göstermiştir. Sanayi ürünleri ihracat oranı 2004-2008 arası % 47.28'den % 64.14'e çıkmış, 2008-2012 yıllar arasında % 47.37 oranına inmiş ve 2014 yılında % 54.14 seviyesine yükselmiştir. Tarım ürünleri ihracat oranı aynı yıllar arasında sanayi ürünleri ihracat oranlarının tam tersi bir değişim gösterdiği görülmektedir. 2004-2008 arası % 30.49'dan % 22.60'a düşmüş, 2008-2012 yıllar arasında % 44.03 seviyesine çıkmış ve 2014 yılında % 39.78 seviyesine inmiştir.

2004-2014 yılları arasında Türkiye maden ihracatı içerisindeki Balıkesir'in yeri incelenmiş ve sonuçlar Şekil 5'te verilmiştir. Grafik incelendiğinde 2004 yılında % 2.73 seviyesinden 2014 yılına kadar sürekli düşme göstererek % 0.72 seviyesine inmiştir. 2004-2014 yılları arasında Balıkesir maden ihracatı, Türkiye maden ihracatı artış oranının altında gözlemlenmiştir.

Şekil 4. Balıkesir ili toplam ihracatı içindeki sektörel ihracat oranları

Şekil 5. Balıkesir maden ihracatının Türkiye maden ihracatı içindeki oranları

4. Sonuçlar ve tartışma

Balıkesir’de, dünyada ticareti yapılan madenlerin 37’si bulunmakla birlikte ve Balıkesir’in Türkiye’de zengin yeraltı kaynaklarına sahip birkaç ilinden birisi olmasına rağmen, madencilik sektörünün Balıkesir ekonomisine katkısı beklentilerin çok altında olduğu düşünülmektedir.

2004-2014 yılları ihracat artış değerlerine bakıldığında, tarım ürünlerinde % 386, sanayi ürünlerinde % 326 ve maden ürünlerinde % 2’lik bir artış ağlanmıştır. Aynı yıllar için Balıkesir İli toplam ihracatı içinde sanayi ürünleri ihracat oranı artış ve düşüşler göstermiştir. 2008 yılına kadar % 47.28’den % 64.14’e çıkmış, 2012 yılında % 47.37’ye düşmüş ve 2014 yılında tekrar % 54.14’e yükselmiştir. Tarım ürünleri ihracat oranı da düşme yükselme göstermiştir. 2008 yılına kadar % 30.49’dan % 22.60’a inmiş, 2012 yılında % 44.03 oranına çıkmış, 2014 yılında ise % 39.78 seviyesine düşmüştür. Maden ürünleri ihracat oranı ise 11 yıl süresince yaklaşık lineer olarak azalmış, % 22.23’den % 6.08’e düşmüştür. Türkiye maden ihracatı içerisinde Balıkesir’in yeri 2004 yılında % 2.73 seviyesinden 2014 yılına kadar sürekli düşme göstererek % 0.72 seviyesine inmiştir. Ayrıca, aynı yıllar için Balıkesir maden ihracatı, Türkiye maden ihracatı artış oranının altında gerçekleşmiştir.

Türkiye maden ihracatının toplam ihracat içindeki payı 11 yıl süresince artış gösterirken Balıkesir maden ihracatının Balıkesir toplam ihracat içindeki payı sürekli düşme göstermiştir. Bunun işletme özellikleri, ürün özellikleri, ihracat pazar özellikleri, çevre koşulları veya pazarlama stratejisi gibi dış ve iç nedenleri ayrıca araştırılmalıdır.

Kaynaklar

- [1] Balıkesir ili maden ve enerji kaynakları, http://www.mta.gov.tr/v2.0/turkiye_potansiyel_2010/Balikesir_Madenler.pdf, (28.08.2015).
- [2] Balıkesir ili maden potansiyeline bir bakış, http://www.gmka.org.tr/uploads/downloads/dosya/bolgesel_raporlar/madencilik/index.html, (26.08.2015).
- [3] GSYH’nın yıllara göre dağılımı, http://www.migem.gov.tr/istatistikler/istatistik-dok/GSYH_YILLARA_GORE_DAGILIMI.pdf, (27.08.2015).
- [4] Maden ihracatının toplam ihracat içindeki payı, http://www.migem.gov.tr/istatistikler/istatistik-dok/MADEN_IHRACATININ_TOPLAM_IHRACAT_ICINDEKI_PAYI.pdf, (27.08.2015).
- [5] Dünyada ve Türkiye’de madencilik sektörü, http://www.fenimining.com/upload/dosyalar/m_rapor_1347711063.pdf, (03.10.2015).
- [6] Madencilik sektörü, <http://www.kutso.org.tr/wp-content/uploads/2014/11/madencilik.pdf>. (01.03.2016).
- [7] 2014 yılı maden sektör görünümü, http://www.immib.org.tr/files/downloads/PageFiles/%7B01db0058-f7c3-4ee3-a75a-b3fae6287cd6%7D/Files/2014_YILI_MADEN_SEKTOR_GORUNUMU.pdf, (28.02.2016).
- [8] Yenigün, K. G., Tufan, E. A., ve Güngör, U., Balıkesir ilinin maden potansiyeli, **Balıkesir Kent Sempozyumu**, 115-126, (2010).
- [9] Balıkesir ili maden ve enerji kaynakları, http://www.mta.gov.tr/v2.0/turkiye_maden/maden_potansiyel_2010/Balikesir_Madenler.pdf, (03.08.2015).
- [10] İhracat rakamları, <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rakamlari-tablolar.html>, (08.02.2015).